

Kokemäenjoen kalakantojen hoito

Kokemäenjoen historia vaelluskalajokena

Kokemäenjoki on aikoinaan ollut merkittävä vaelluskalajoki. Sen koski- ja virtapaikoissa ovat lisääntyneet lohi, taimen ja vaellussiika sekä nahkiainen. Tiedetään, että lohi on noussut ainakin Vammalan, nykyisen Sastamalan, koskialueille asti. Lohet ovat nousseet myös Nokianvirtaan ja siitä ylöspäinkin. Kalastus on ollut aikoinaan tärkeä osa ravinnonhankintaa. Apajapaikoista on käyty useita kiivaita jokivarren kärjäistuntoja talojen ja kylien kesken. Tiedetään, että tyrvääläiset ovat käyneet useitakin kärjiä huittislaisten kanssa² kalastuksista Äetsänkoskessa¹. Vielä 1930 -luvun pulavuosina jokeen nousseilla lohilla ja sioilla oli tärkeä osa varsinkin tilattomien ruokakuntien tuloissa. Ravuilla on ollut myös merkitystä tulonlähteenä, mutta ne hävisivät Kokemäenjoesta 1900-luvun alussa Suomeen levinneen rapuruton seurauksena.

Joen voimalaitospatojen rakentamisen vuoksi vaelluskalojen ja nahkiaisen nousu näiden lajien kutualueille jokeen on estynyt ja joen arvokalakannat ja nahkiaiskannat ovat heikentyneet tai tuhoutuneet kokonaan. Perkausten, tukkien uiton, säännöstelyn ja jätevesipäästöjen vuoksi joen kalataloudellinen merkitys on vähentynyt. Vaelluskalakantojen heikkeneminen alkoi jo 1800-luvun lopulla ja voimalaitoksen rakentaminen 1900-luvun alkupuoliskon aikana esti lopullisesti vaelluskalojen pääsyn lisääntymisalueille. Uoman perkaukset olivat jo tuhonneet merkittävän osan lisääntymisalueista. Tukkien uitto myös vaikeutti kalastusta. Viimeiset lohenkalastuksessa käytetyt tokeet hävisivät joesta 1910-luvulla mahdollisesti tukin uiton ja heikentyneen lohisaaliin seurauksena.

Kokemäenjoen vaelluskalakantojen pyrittiin vahvistamaan, kun huomattiin niiden saaliiden pienentyminen. Valtio yritti elvyttää joen kalakantoja perustamalla vuonna 1908 Äetsänkosken rannalle kalahautomon, jossa pyrittiin tuottamaan lohen ja siian poikasia istutuksia varten. Hautomon toiminta loppui vuonna 1925. Kokemäenjoen Uittoyhdistys velvoitettiin istuttamaan jokeen merilohia ja siian poikasia heikentyneiden kalakantojen vahvistamiseksi². Kalakannoille aiheutuneiden haittojen pienentämiseksi jokeen on siis tehty kalaistutuksia jo aikakin yli 100 vuoden ajan.

Lopullisesti vaelluskalojen nousun jokeen esti Harjavallan voimalaitoksen rakentaminen vuosina 1937 – 1939. Tätä ennen oli rakennettu jo Nokiankosken (nyk. Melon), Tyrvään ja Äestän voimalaitokset. Lisäksi Siuronkoskeen oli 1900-luvun alussa rakennettu voimalaitos, joka sulki reitin Kulovedeltä Hämeenkyrön suuntaan. Voimalaitosten rakentamisen ja joen perkausten seurauksena Kokemäenjoki on lähes kokonaan porrastettu altaiksi. Joen lukuisat kosket ja niiden myötä lohen ja taimenen lisääntymisalueet ovat hävinneet. Säännöstelytoiminta on muuttanut joen virtaama- ja vedenkorkeusoloja. Tämän kaiken seurauksena Kokemäenjoen alkuperäiset lohi- ja meritaimenkannat ovat menetetty. Vaellussiikakantaa ylläpidetään istutuksin. Ankerias ei pysty nousemaan enää jokeen ja vesistön yläosaan istutettujen ankerioiden alas vaellus epäonnistuu niiden kuollessa turbiineihin

Kalatiestrategia ja Kokemäenjoki

Kokemäenjoessa ja sen sivuhaaroissa on kymmeniä patoja, suuria ja pieniä. Padot estävät vaelluskalojen nousun Kokemäenjokeen, joesta ja järviältä ylävirtaan, sivujokiin ja puroihin, mutta myös kalojen vaellukset poikastuotantoalueilta alavirtaan, takaisin syönnösalueille. Kokemäenjoen ja sen sivuhaarojen

¹ Perttu Immonen 2018. Suomen rahvaan historia. Atena Kustannus Oy.

² Tuomas Hoppu 2011. Joki ja sen väki II. Kokemäen historia 1870-2010. Kokemäen kaupunki ja seurakunta.

ongelmana eivät ole ainoastaan padot, vaan paikoin myös heikko veden laatu ja suuret virtaaman vaihtelut.

Kalatiestrategia on osa vesipuitedirektiivin toimeenpanoa Suomessa. Kalatiestrategian taustaselvityksessä on arvioitu kalateiden rakentamisedellytyksiä. Strategia on ollut mukana jo ainakin kolmen viimeisen hallituksen hallitusohjelmissa. Yksi strategian toimintalinjoista on "Kalatiehankkeiden monitavoitteinen arviointi ja priorisointi". Sen mukaan mm: "Priorisoinnin tärkeimpinä perusteina ovat kalakantojen uhanalaisuus ja alkuperäisyys, poikastuotantopotentiaali ja sosioekonominen merkitys. Kalakantojen uhanalaisuuden ja alkuperäisyyden ohella on otettava huomioon kalateiden toteutumisen myötä saavutettavan poikastuotantoalueen pinta-ala. Sitä tulee tarkastella myös suhteessa kalateiden rakennuskustannuksiin. Varsinkin usean perättäisen padon ohittamista vaativissa kohteissa on pyrittävä arvioimaan vaelluskalojen luonnollisen lisääntymiskierron onnistumisen mahdollisuudet. Lisäksi tarvitaan tietoa kalateiden sosiaalisista ja taloudellisista vaikutuksista etenkin suurten jokien kalatieratkaisuja arvioitaessa.

Kalatiestrategian taustaselvityksessä on arvioitu kalateiden rakentamisedellytyksiä eri joissa. Nykyisin Kokemäenjoen smoltti- eli poikastuotantopotentiaali on pieni, vaikka kalatiet rakennettaisiin. Tämä johtuu siitä, että Kokemäenjoessa lohen tai taimen lisääntymisalueet ovat pinta-alaltaan pieniä ja heikkokuntoisia. Tämä tarkoittaa, että poikastuotantopotentiaalia on erittäin vähän, ja kun otetaan huomioon, että päästäkseen näille lisääntymisalueille lohen olisi noustava kolmesta tai neljästä kalaportaasta. Kalatiestrategiassa ei nykyisen tiedon perusteella Kokemäenjoen katsottu olevan ns. kärkikohte. Esimerkiksi Kymijoen yhden kalatien rakentamisella voitiin avata lohelle nousumahdollisuus huomattavasti paremmalle lisääntymisalueelle kuin Kokemäenjoen kalaportailla voitaisiin saavuttaa.

Kokemäenjoessa lohen ja taimenen nousua varten olisi rakennettava vähintään kolme kalaporrasta, jotta lohetai taimenet pääsisivät nykyisille mahdollisille lisääntymisalueille. Yhtä tärkeää kuin lohen nousu lisääntymisalueille, on lohien tai taimenten ja niiden smolttien vaellus alavirtaan mereen syönnösalueille Itämereen. Alas vaeltavat lohetai taimenet ja niiden smoltit joutuvat voimalaitosturbiineihin, jossa niistä suurin osa kuolee. Kalateiden lisäksi tarvittaisiin toimivia alasvaellusratkaisuja. Niistä saadaan tietoa ja kokemuksia lähivuosien aikana, koska uusia kalaportaita alasvaellusrakenteineen kehitetään ja rakennetaan sinne, missä niistä arvioidaan olevan paras mahdollinen hyöty.

Harjavallan voimalaitoksen lupahistoriaa

Harjavallan voimalaitos on ensimmäinen Kokemäenjoen voimalaitoista, kun jokea noustaan ylävirtaan. Se olisi ensimmäisenä ohitettava kalaportaalla. Sen yläpuolella ennen seuraavaa voimalaitospatoa ei ole nykyisin lohella tai taimenella soveltuvia lisääntymisalueita. Voimalaitos sai rakennusluvan vuonna 1937 ja sen jälkeen laitoksen lupaa on käsitelty eri lupaviranomaisissa useaan otteeseen.

Turun ja Porin läänin maaherra on 29.12.1937 antamallaan päätöksellä nro 638 myöntänyt 23.7.1902 annetun vesioikeuslain säännösten nojalla Länsi-Suomen Voima-Osakeyhtiö Västra Finlands Kraftaktiebolag nimiselle yhtiölle luvan vesivoimalaitoksen rakentamiseen Kokemäenjoen Pirilänkoskeen sitä varten laaditun suunnitelman ja toimitusinsinöörin ehdotuksen mukaan sekä patoamaan vesilaitoksen käyttämiseksi vettä päätöksessä mainitulla tavalla ja ehdoilla. Luvassa todetaan, että edellä lueteltujen aukkojen lisäksi on patoon tehtävä Maataloushallituksen määrättävää kalatietä varten tarpeellinen aukko, joka voidaan sijoittaa myös tulvakannen kohdalle.

Turun ja Porin läänin maaherra on 16.5.1945 antamallaan päätöksellä nro 1001 määrännyt Länsi-Suomen Voimaosakeyhtiön Harjavallan voimalaitoksen omistajana suorittamaan päätöksessä määrättyt työt sekä suorittamaan rantavahingoista päätöksessä määrättyt korvaukset kiinteistöjen omistajille.

Länsi-Suomenympäristö lupaviraston on 16.7.2001 antamallaan päätöksellä nro 34/2001/2 kumonnut ja poistanut edellä sanotun Turun ja Porin läänin maaherran 29.12.1937 antaman päätöksen nro 638 lupaehdon I kolmannen kalatietä varten tarvittavaa aukkoa koskevan kappaleen. Ympäristölupavirasto on päätöksessään määrännyt muun muassa Länsi-Suomen Voima Oy:n maksamaan vuosittain kalatalousmaksua 71480 euroa (425000 markkaa) Harjavallan voimalaitoksen aiheuttaman kalataloudellisen vahingon estämiseksi ja vähentämiseksi. Kalatalousmaksu on käytettävä kalastolle ja kalastukselle aiheutuvien vahinkojen estämiseksi ja vähentämiseksi tarkoitettuihin toimenpiteisiin Kokemäenjoella ja sen edustan merialueella sekä toimenpiteiden tuloksellisuuden tarkkailuun.

Vaasan hallinto-oikeus on 23.12.2002 antamallaan päätöksellä nro 02/0428/2 hylännyt edellä sanotusta ympäristölupaviraston päätöksestä tehdyt valitukset. Korkein hallinto-oikeus on 23.11.2004 antamallaan päätöksellä taltionumero 2983 hylännyt hallinto-oikeuden päätöksestä tehdyt valituksen ja päätöksen lopputulosta ei ole muutettu.

Kalatalousmaksujen käyttö

Kokemäenjoen voimalaitokset maksavat kalatalousmaksua, jonka avulla pyritään kompensoimaan voimalaitosten aiheuttamia kalataloudellisia haittoja. Kokemäenjoen alueella on myös muita toimijoita, joilta maksuja kertyy. Maksujen käytöstä vastaavat ELY-keskusten kalatalousyksiköt. Maksujen käytöstä tehdään hallintopäätös laajan kuulemiskierroksen jälkeen. Maksuja on käytetty mm. kalataloudellisiin kunnostuksiin, selvityksiin ja kalaistutuksiin. Kunnostuksia on tehty Kuloveteen laskevissa puroissa, Sammunjoessa ja Harjuunpäänjoessa. Harjuunpäänjoki onkin ainoa vapaana virtaava Kokemäenjoen sivuhaara. Selvityksillä on saatu tietoja mm. vaellussiiian vaelluksista, istutettujen ankerioiden alasvaelluksen onnistumisesta, istutettujen taimen liikkumisesta, toutainkannan tilasta, kunnostusten onnistumisesta, kalaistutusten tuloksellisuudesta jne. Voimalaitosten kalatalousmaksujen käytöstä löytyy tietoja www.kokemaenjoki.fi -sivustolta.

Lähivuosien aikana tutkitaan Loimijoen alaosan koskien kuntoa. Tarkoituksena on selvittää, soveltuvat ne vaelluskalojen lisääntymisalueiksi ja ovatko ne nykyisin kunnostettavissa. Ongelmana on Loimijoen heikko veden laatu ja suuri jokiveden mukana tuoma kiintoainekuormitus. Harjunpäänjoessa jatketaan taimenen ja lohen lisääntymisalueiden kunnostamista ja vaellusesteiden poistoa. Sammunjoen Klupukoskesta poistetaan vaelluseste ja koskeen tehdään kalataloudellinen kunnostus. Lanajoen vaellusesteitä pyritään poistamaan. Samoin taimenen kulkua Melon voimalaitoksen yläpuolelle laskevaan Kynninojaan pyritään parantamaan. Kokemäenjoen alaosan lohen lisääntymisalueiden kuntoa ja kunnostusmahdollisuuksia selvitetään. Ja seurataan, mitä kokemuksia saadaan alasvaellusrakenteista ja kalateistä vastaavissa voimalaitospadoissa.

Yhteenvedon voidaan todeta, että tällä hetkellä Kokemäenjoen tila on liian huono ja vesivoimalaitosten rakennusaste on korkea, jotta joen pääuomassa kannattaisi lähteä nyt mittaviin kalan kulkua edistäviin hankkeisiin. Kalataloudelliset resurssit kannattaa tällä hetkellä kohdentaa muihin kalataloudellisiin toimiin, joilla parannetaan kalakantojen tilaa ja vähennetään kalataloudelle aiheutunutta haittaa. Tulevaisuudessa Kokemäenjoenkin tilanne voi muuttua.

4.12.2020

Lisätietoja antavat:

kalastusbiologi Leena Rannikko, sähköposti [leena.rannikko \(a\)ely-keskus.fi](mailto:leena.rannikko(a)ely-keskus.fi)

kalastusbiologi Hannu Salo, sähköposti [hannu.salo \(a\)ely-keskus.fi](mailto:hannu.salo(a)ely-keskus.fi)

Linkit asiakirjoihin ja selvityksiin:

Kokemäenjoen alaosan-Loimijoen osa-alueen pintavesien toimenpideohjelmavuosille 2016–2021 (s. 102):
<http://view.24mags.com/mobilev/2a42f33ac1bd669618b60dda378e6d94#/page=1>

Pirkanmaan vesienhoidon toimenpideohjelma vuosille 2016 – 2021 (s. 111):
<http://view.24mags.com/mobilev/234d0baecabe476df4c1ae47b22d78db#/page=1>

Kalatiestrategia:
https://mmm.fi/documents/1410837/1516655/1-4-Kansallinen_kalatiestrategia2012.pdf/fae1c9f2-2908-4859-82ce-0b46c612f179/1-4-Kansallinen_kalatiestrategia2012.pdf

Kalatiestrategian taustaselvitys:
<https://mmm.fi/documents/1410837/1708289/2012+90+%281-2012%29+Kalatiestrategian+taustaselvitykset/9efd0417-ada3-44b3-a480-5fab411e24c6/2012+90+%281-2012%29+Kalatiestrategian+taustaselvitykset.pdf>

Tässä valtakunnallista listaa kalan kulkua edistävästä hankkeista MMM:n sivuilta:
<https://mmm.fi/documents/1410837/3699498/K%C3%A4ynniss%C3%A4+olevat+valtion+tukemat+vaelluskalatoimenpiteet+ja+virtavesien+kalataloudelliset+kunnostushankkeet.pdf/894bf93e-4137-44fe-9f65-e1549b5cf3ab/K%C3%A4ynniss%C3%A4+olevat+valtion+tukemat+vaelluskalatoimenpiteet+ja+virtavesien+kalataloudelliset+kunnostushankkeet.pdf>

Kokemäenjoen voimalaitoksen kalatalousmaksujen käyttösuunnitelma:
<https://www.kokemaenjoki.fi/julkaisut/hoitosuunnitelmat>
<https://www.kokemaenjoki.fi/kalasto-ja-kalastus/kalatalousveloitteet>